

Elemzések a gazdasági és
társadalompolitikai döntések
előkészítéséhez 1.

1999. március

Budapest, 1999. április

Az elemzés a Miniszterelnöki Hivatal megrendelésére készült.

Készítette: Gábos András

TÁRKI

Társadalomkutatási Intézet Rt.

1112 Budapest, Budaörsi út 45.

Tel.: 309-7676

Fax: 309-7666

E-mail: tarki@tarki.hu

Internet: www.tarki.hu

Összegzés

A TÁRKI 1999. márciusában Omnibusz-adatfelvételt végzett 1344 fős, országos, a magyar felnőtt lakosságot nem, kor és iskolai végzettség szempontjából reprezentáló mintán. A minta valószínűségi minta, mely többlépcsős, arányosan rétegzett kiválasztással készült.

Az adatfelvétel feldolgozása után megállapíthatjuk, hogy

- A magyar lakosság alapvetően kedvezőtlenül ítéli meg mind saját anyagi-, mind pedig az ország gazdasági helyzetét. A jövőre vonatkozó várakozások tekintetében - bár a különbség csekély - többen vannak azok, akik saját életszínvonaluk várható alakulását negatívan ítélik meg, mint azok, akik javulásban bíznak. A társadalmi-gazdasági háttérváltozók különösen a saját anyagi helyzet megítélésével mutatnak szoros kapcsolatot: a fiatalok, a magasán iskolázottak, a jó jövedelmi helyzetben levők és a gazdaságilag aktívak nemcsak jelenlegi helyzetükkel elégedettebbek, mint mások, hanem kilátásaikat is kedvezőbbnek látják másoknál.
- A három közép-kelet-európai ország (Csehország, Lengyelország, Magyarország) polgárai közül a magyarok a legelégedetlenebbek saját anyagi helyzetükkel, várakozásaik azonban már hasonlóak a csehek és a lengyelek várakozásaihoz. Az ország gazdasági helyzetét a magyarok többsége közepesnek, addig a csehek többsége rossznak ítéli meg. A lengyelek között magasabb a kedvezőtlen véleményt alkotók arány, mint az elégedetteké. A magyarokhoz képest a lengyelek, de főleg a csehek meglehetősen pesszimisták az ország gazdasági helyzetének jövőbelialakulását illetően.
- Magyarországon az adótudatosság foka meglehetősen alacsony. Az adatokat sokféleképpen lehet értelmezni, az azonban tény, hogy az állam bevételei és a társadalombiztosítás kiadásai között kevés olyan tétel van, melyet a 18 évnél idősebb állampolgárok többsége ismer, meg tud nevezni vagy mértékét helyesen becsüli.
- Az állampolgárok által ismert tételek közé tartozik például az adó, mint bevételi forrás vagy az egészségügyi kiadások finanszírozása, mint a társadalombiztosítás egyik fő kiadása. Ezzel szemben még a megkérdezettek egytizede sem nevezte meg a járulékokat, vagy a vámokat és illetékeket a bevételek között, de kisebbségben vannak például azok is, akik a társadalombiztosítás kiadásai közé sorolták a nyugdíjakat.
- Az állampolgárok saját keresetüket és fogyasztásukat terhelő adók és járulékok esetében is tájékozatlanok, bizonytalanok, válaszaik gyakran inkonzisztensek.
- Az adótudatosság fokát alapvetően két faktor határozza meg. Az, hogy ki mennyire van tisztában az adó- és a társadalombiztosítási rendszer működésével, döntő mértékben egyfajta *általános tudás*, műveltség, informáltság és a folyamatok megértése képességének következménye. Mindezt elsősorban az iskolázottság szintje, valamint az életkor befolyásolja. Minél iskolázottabb valaki, annál adótudatosabb. Az életkor esetében nem ennyire egyértelmű az összefüggés, de a fiatalok és a középkorúak ismeretei jóval alaposabbak, mint a nyugdíjas korúaké. A tudás mellett a másik – bár az adótudatosságra vonatkozóan lényegesen kevésbé – meghatározó faktor az *érintettség*. Előfordul, hogy valaki jobban tájékozott egy adott kérdésben, ha az közvetlenül érinti, mintha csak

közvetett információkkal rendelkezik az adott témában. A munkaadói járulékok esetében például egy vállalkozónak, vagy egy vállalkozást vezető menedzsment tagjainak nyilvánvalóan pontosabb ismeretei vannak, mint egy alkalmazottnak. Ugyanígy a benzin árának adótartalmát jobban ismerik azok, akik használnak gépjárművet, mint akik nem. Az érintettség azonban, minden várakozással együtt, mégiscsak másodlagos a tudás, az informáltság mellett, a legtöbb esetben az érintettséget kifejező változók nem mutatnak kapcsolatot az adótudatosság szintjével.

1. Vélemények az állampolgárok saját anyagi és az ország gazdasági helyzetéről, a jövőbeli kilátásokról

Az adatfelvétel során kíváncsiak voltunk arra, hogy az állampolgárok miként értékelik saját anyagi helyzetüket és milyen kilátásokkal néznek jövőjük elébe. Megkérdeztük továbbá őket arról is, hogy miként vélekednek az ország gazdasági helyzetéről és milyen várakozásaik vannak a kérdéses időpontját követő egy évre vonatkozóan. Mind a négy kérdéshez egy-egy ötfokú értékelési skálát mellékelünk. Az elemzés során elsősorban az átlagértékekre támaszkodunk. A magyarországi adatfelvétellel egyidőben Csehországban és Lengyelországban is feltették ugyanezeket a kérdéseket. Az alábbi elemzés a három országot átfogó összehasonlító adatokra is támaszkodik.

1.1. Szubjektív helyzetértékelés – az állampolgárok anyagi helyzete

Az állampolgároknak saját anyagi helyzetükre vonatkozó értékelése meglehetősen egyértelmű képet mutat: jelenlegi körülményeikkel általában elégedetlenek, és jövőbeli kilátásaikat sem ítélik kedvezőnek.

Az ötfokú skálán elhelyezett válaszokból látható, hogy a megkérdezettek abszolút többsége (56,3%) a középső értéket választotta, vagyis úgy vélte, saját jelenlegi anyagi helyzete nem jó, de nem is rossz. Nagyon kevesen voltak viszont azok, akik jónak vagy nagyon jónak értékelték anyagi körülményeiket (összesen 9,8%) és viszonylag sokan azok, akik rossznak, esetleg nagyon rossznak (33,8%). A válaszoknak ez a megoszlása tükröződik az átlagos értékben (2,64). Az egyes gazdasági-társadalmi csoportok közül csupán a felsőfokú végzettségűek (3,10) és a vezetők, értelmiségiek (3,13) között voltak – saját bevallásuk szerint - legalább annyian a kedvező, mint a kedvezőtlen anyagi helyzetben élők.

A jövőre vonatkozó várakozásokra adott válaszok azt mutatják, hogy az emberek többsége nem bízik a kedvező irányú változásban. Csupán egyötödük reménykedik abban, hogy életszínvonaluk javulni fog. A legtöbben stagnálást, a helyzetük változatlanóságát prognosztizálják (48,5%), a pesszimisták aránya pedig megközelíti a megkérdezettek egyharmadát (30,9%). A válaszok átlaga ennek megfelelően, bár csekély mértékben, de 3,00 alatt marad (2,85). A társadalmi-gazdasági-demográfiai jellemzők szerinti vizsgálat azt mutatja, hogy a férfiak és a gazdaságilag aktívak optimistábbak, mint a nők és az inaktívak. Minél fiatalabb, iskolázottabb és magasabb jövedelmű valaki, annál valószínűbben látja kedvezően saját anyagi helyzetének jövőbeli alakulását. Tehát éppen azok várakozásai a legoptimistábbak, akik jelenlegi helyzetükkel is – relatíve – a legelégedettebbek.

1.1. – 1.2. Vélemények az állampolgárok jelenlegi és jövőbeli saját anyagi helyzetéről

	Jelenlegi anyagi helyzet			Anyagi helyzet egy év múlva	
	N=	%		N=	%
jó	132	9,8	jobb, mint most	256	20,7
nem is jó, nem is rossz	756	56,3	ugyanilyen	600	48,5
rossz	455	33,8	rosszabb, mint most	382	30,9
<i>Összesen</i>	<i>1343</i>	<i>100,0</i>	<i>Összesen</i>	<i>1239</i>	<i>100,0</i>
<i>Átlag</i>	<i>2,64</i>		<i>Átlag</i>	<i>2,85</i>	

A saját anyagi helyzet negatív megítélése nem csupán a magyarokra, hanem többé-kevésbé mindhárom közép-kelet-európai ország lakosaira jellemző. A legtöbben a lengyelek között vannak olyanok, akik rossznak vagy nagyon rossznak vélik helyzetüket (34%), de közöttük – a magyarokkal ellentétben – azoknak is magas az aránya (21,1%), akik azt jónak vagy nagyon jónak ítélik. A csehek a relatíve legelégedettebbek: a helyzetüket kedvezően, illetve kedvezőtlenül megítélők aránya hasonló, az eltérés a statisztikai hibahatáron belül marad. Igaz ugyanakkor, hogy a csehek számítanak leginkább arra, hogy életszínvonaluk romlani fog az elkövetkezendő egy évben.

A három ország lakosai hasonlóan látják saját helyzetüket egy év múlva. Legtöbben semmilyen változást nem várnak életszínvonaluk alakulásában és mindhárom országban többen vannak olyanok, akik romlásra, mintsem javulásra számítanak. A csehek közel egyharmada (31%) szerint romlani fog anyagi helyzetük, a lengyelek és a magyarok pesszimizmusa csak alig észlelhető mértékben alacsonyabb (27, illetve 28%).

1.3. – 1.4. Vélemények az állampolgárok jelenlegi és jövőbeli saját anyagi helyzetéről közép-kelet-európai összehasonlításban

	Jelenlegi anyagi helyzet (%)		
	Csehország	Lengyelország	Magyarország
Nagyon jó	2,0	1,8	0,4
Jó	22,0	19,3	9,5
nem is jó, nem is rossz	50,0	45,0	56,3
Rossz	21,0	25,3	21,7
Nagyon rossz	5,0	8,7	12,2
nem tudja	-	-	-
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

	Anyagi helyzet egy év múlva (%)		
	Csehország	Lengyelország	Magyarország
Sokkal jobb, mint most	2,0	2,2	0,8
Jobb, mint most	19,0	18,0	18,3
Ugyanilyen	39,0	41,0	44,7
Roszsabb, mint most	26,0	21,9	23,2
Sokkal rosszabb, mint most	5,0	5,3	5,2
nem tudja	9,0	11,5	7,8
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

1.2. Szubjektív helyzetértékelés – az ország gazdasági helyzete

Az állampolgárok inkább rossznak, még saját anyagi helyzetüknél is rosszabbnak ítélik meg az ország jelenlegi gazdasági helyzetét (átlag: 2,57). Csúpn a megkérdezettek 6%-a véli úgy, hogy a gazdaság helyzete kedvező, kétödödük (42,2%) ugyanakkor rossznak vagy nagyon rossznak gondolja azt. Általában azt mondhatjuk, hogy a megkérdezettek véleménye nem mutat szoros kapcsolatot szocio-ökonómiai jellemzőikkel, csúpn a legalsó jövedelmi ötödbe tartozók esetén kapunk a teljes lakossághoz viszonyítva alacsony értéket (2,39).

A jelenlegi gazdasági helyzet kedvezőtlen megítéléséhez képest a lakosság meglehetősen optimistán ítéli meg az ország jövő évre várható kilátásait. Bár relatív többségben vannak azok, akik szerint a jelenlegihez hasonló helyzetben lesz egy év múlva is az ország (48,6%), az optimisták és a pesszimizisták aránya megegyezik (26-, illetve 25,4%), és ennek megfelelően a válaszok átlaga szinte megegyezik az ötfokú skála középső értékével (2,97). Az optimisták közé sorolhatjuk a 18-39 éveseket (3,10), a felsőfokú végzettségűeket (3,10), a legfelső jövedelmi ötöd tagjait (3,08), valamint a gazdaságilag aktívakat (3,07).

1.5. – 1.6. Vélemények az ország jelenlegi és jövőbeli gazdasági helyzetéről

	Az ország jelenlegi gazdasági helyzete			Az ország gazdasági helyzete egy év múlva	
	N=	%		N=	%
Jó	76	6,0	jobb, mint most	312	26,0
nem is jó, nem is rossz	655	51,8	ugyanilyen	583	48,6
rossz	534	42,2	rosszabb, mint most	305	25,4
<i>Összesen</i>	<i>1265</i>	<i>100,0</i>	<i>Összesen</i>	<i>1199</i>	<i>100,0</i>
<i>Átlag</i>	<i>2,57</i>		<i>Átlag</i>	<i>2,97</i>	

Míg a magyarok közel fele szerint országa gazdasági helyzete közepes, egyharmaduk pedig rossznak értékeli, addig a csehek többsége (52%) úgy gondolja, hogy a cseh gazdasági helyzet rossz, több, mint egytizedük pedig, hogy nagyon rossz (13%). A lengyelek között vannak legnagyobb arányban olyanok, akik az ország gazdasági pozícióit legalább jónak ítélik (13,5%).

A csehek nemcsak a jelenlegi helyzetet érzékelik rossznak, de ők azok, akik a javulásban is a legkevésbé bíznak: 43%-uk mondta azt, hogy a gazdasági helyzet egy év múlva még a mostaninál is rosszabb lesz. A lengyelek egy kicsivel pesszimizistábbak, mint a magyarok, de a két ország lakossága hasonló várakozásokkal néz a jövőbe.

1.7. – 1.8. Vélemények az ország jelenlegi és jövőbeli gazdasági helyzetéről közép-kelet-európai összehasonlításban

	Az ország jelenlegi gazdasági helyzetet (%)		
	Csehország	Lengyelország	Magyarország
nagyon jó	0,0	0,1	0,0
jó	5,0	13,4	5,6
nem is jó, nem is rossz	29,0	32,7	48,8
rossz	52,0	39,4	33,7
nagyon rossz	13,0	9,7	6,1
nem tudja	1,0	4,7	5,8
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

	Az ország gazdasági helyzete egy év múlva (%)		
	Csehország	Lengyelország	Magyarország
sokkal jobb, mint most	0,0	0,5	0,5
jobb, mint most	10,0	20,6	22,7
ugyanilyen	40,0	41,5	43,3
rosszabb, mint most	38,0	23,6	18,9
sokkal rosszabb, mint most	5,0	3,1	3,8
nem tudja	7,0	10,6	10,4
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

1.9. Az állampolgárok saját- és az ország helyzetének szubjektív megítélése – társadalmi-gazdasági jellemzők szerinti bontásban

	Jelenlegi anyagi helyzet	Anyagi helyzet egy év múlva	Az ország jelenlegi gazdasági helyzete	Az ország gazdasági helyzete egy év múlva
NEM				
férfi	2,64	2,94	2,61	3,01
nő	2,65	2,77	2,54	2,93
<i>együtt</i>	2,64	2,85	2,57	2,97
<i>N=</i>	1343	1239	1265	1199
ÉLETKOR				
18-39	2,79	3,18	2,57	3,10
40-59	2,51	2,65	2,53	2,88
60-	2,58	2,60	2,64	2,87
<i>együtt</i>	2,64	2,85	2,57	2,97
<i>N=</i>	1340	1236	1262	1196
ISKOLAI VÉGZETTSÉG				
legfeljebb általános iskola	2,47	2,64	2,54	2,84
szakmunkásképző	2,58	2,94	2,50	3,03
érettségi	2,82	3,03	2,63	3,05
felsőfokú	3,10	3,06	2,76	3,10
<i>együtt</i>	2,64	2,85	2,57	2,97
<i>N=</i>	1343	1239	1265	1199
JÖVEDELMI HELYZET				
legelső ötöd	2,11	2,72	2,39	2,91
második ötöd	2,49	2,77	2,51	2,92
harmadik ötöd	2,59	2,83	2,61	3,02
negyedik ötöd	2,67	2,84	2,63	2,84
legfelső ötöd	2,97	2,90	2,67	3,08
<i>együtt</i>	2,56	2,85	2,56	2,95
<i>N=</i>	1096	1014	1037	980
FOGLALKOZÁS				
alkalmazott	2,55	2,83	2,52	2,96
önálló, vállalkozó	2,71	2,82	2,64	2,96
vezető, értelmiségi	3,13	2,96	2,74	3,02
<i>együtt</i>	2,63	2,85	2,56	3,00
<i>N=</i>	1232	1140	1168	1107
GAZDASÁGI AKTIVITÁS				
aktív	2,74	3,01	2,58	3,07
inaktív	2,53	2,66	2,57	2,84
<i>együtt</i>	2,64	2,85	2,57	2,97
<i>N=</i>	1343	1239	1265	1199

2. Adótudatosság és szocio-ökonómiai meghatározói.

Az adatfelvétel során arra is kíváncsiak voltunk, hogy a lakosság milyen mértékben tájékozott az központi költségvetés és a társadalombiztosítás (a továbbiakban: *állam*) bevételeivel és kiadásaival kapcsolatban. A márciusi adatokkal együtt közöljük az ugyanabban az időszakban készült Állam és polgárai II. kutatás (721 fő) vonatkozó eredményeit.

2.1. Bevételi források általában

A kérdőívben nyitott kérdés formájában érdeklődtünk arról, hogy az állampolgárok mennyire ismerik állam (a központi költségvetés és a társadalombiztosítási alapok) bevételi forrásait. Mindenki legfeljebb három választ adhatott, a válaszokat a rögzítés során csoportosítottuk. Az állami bevételekre vonatkozó válaszok ismeretében megállapíthatjuk, hogy az állampolgárok több, mint egytizede (13,3%) egyetlen bevételi forrást sem tudott megemlíteni (2.1. táblázat). A legjellemzőbb válasz egyetlen forrás megjelölése volt, a válaszadók több, mint a fele (51,7%) járt így el. Több, mint egynegyedük (27,2%) két említést is tett, és csupán 7,7%-a a megkérdezetteknek használta ki mind a három válaszadási lehetőséget. A válaszok átlagos száma a mintában 1,29.

2.1. táblázat. Hány bevételi forrást említett?

	Omnibusz 1999/3., (N=1344)	Állam és polgárai II. (N=718)
Egyet sem	13,3%	10,2%
Egyet	51,7%	57,9%
Kettőt	27,2%	24,4%
Hármat	7,7%	7,5%
Átlag	1,29	1,29

Három válaszadási lehetőség volt. A válaszokat a kódolás során csoportosítottuk.

Az egyes bevételi források említési gyakoriságát a 2.2. táblázat tartalmazza. Ebből jól látható, hogy az állampolgárok a bevételek közül az adókat viszonylag jól ismerik (említési arány 81,3%), a többi forrást azonban már alig-alig. Különösen feltűnő ez a járulékok esetében, hiszen a nyitott kérdésre adott válaszokban azokat még a megkérdezettek egytizede sem említette (6,0%).

2.2. táblázat. Ön szerint az államnak honnan van bevétele, vagyis milyen erőforrásokból gyűjti be a működéséhez szükséges pénzeket?

Forrás	<i>Omnibusz 1999/3., (N=1344)</i>	<i>Állam és polgárai II., (N=718)</i>
Adók	81,3	83,3
Járulékok	6,0	8,7
Vámok, illetékek	3,9	9,9
Kölcsönök	9,3	1,8
Gazdasági bevétel	28,1	15,5
Egyéb	-	10,0
Nem tudja	13,1	9,8

A válaszadók három opciót említhettek. A kérdés nyitottan hangzott el, a válaszokat a kódolás során csoportosítottuk.

A fentiekben láttuk, hogy a megkérdezettek több, mint egytizede egyetlen bevételi forrást sem tudott megemlíteni. A nem, kor és iskolai végzettség szerinti bontás vizsgálata azt mutatja, hogy elsősorban a hatvan éven felüliek (24,9%) és a legfeljebb általános iskolát végzettek (24,3%) között magas azok aránya, akik egyáltalán nincsenek tisztában azzal, milyen eszközök teszik lehetővé az állam működését, kiadásainak finanszírozását. Ezzel szemben a 18-39 évesek (39,9%) és a felsőfokú végzettségűek (60,5%) között – előzetes várakozásainknak megfelelően – azok aránya magas, akik legalább két bevételi forrást megemlítettek.

Ugyanezeket a kapcsolatokat egy másik módon, az átlagok segítségével még egyértelműbben tapasztaljuk (lásd a 2.3. táblázatot). Míg az általános iskolát végzettek átlagosan egy forrást említettek, addig az egy felsőfokú végzettségűre jutó említések átlaga kétszer nagyobb, 1,77.

Ha az egyéneket gazdasági, munkaerőpiaci jellemzőik szerint vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy akkor említik nagyobb valószínűséggel a legtöbb bevételi forrást, ha a legfelső jövedelmi ötödbe tartoznak, ha aktívan jelen vannak a munkaerőpiacon, ezen belül pedig értelmiségiek, vezetők, vagy önálló, nem mezőgazdasági vállalkozók. Az adatok elemzése azonban azt mutatja, hogy a gazdasági jellemzők esetében van egy olyan független változó, az iskolai végzettség, mely az említések gyakoriságának valószínűségét elsődlegesen befolyásolja, vagyis a gazdasági jellemzők szerinti különbségek nagyrészt az iskolai végzettség közvetett hatásának tulajdoníthatóak.

2.3. táblázat. Hány bevételi forrást említett?

	<i>egyet sem</i>	<i>legalább kettőt</i>	<i>említések átlaga</i>	<i>N=</i>
ÉLETKOR (három bontás)	13,3	34,9	1,29	534
fiatal (18-39)	8,1	39,9	1,42	470
középkorú (40-59)	11,1	36,2	1,33	337
idős (60-)	24,9	25,3	1,03	1341
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	13,4	34,9	1,29	1343
legfeljebb általános iskola	24,3	21,3	1,00	568
szakmunkásképző	8,8	35,1	1,31	330
befejezett középfokú	3,7	48,2	1,59	301
felsőfokú	1,4	60,5	1,77	144

A megoszlások mindkét magyarázó változó kategóriái között 1%-os szignifikanciaszinten eltérnek egymástól

2.2. A munkabért közvetlenül terhelő adók és járulékok

A) Személyi jövedelemadó

Két kérdésen keresztül teszteltük a személyi jövedelemadó-tudatosságot. Először azt kérdeztük, hogy a tavalyi év folyamán az állampolgárok, jövedelmük hány százalékát fizették be SZJA formájában, majd arról érdeklődtünk, hogy mekkora volt a legmagasabb kulcs, mellyel adóztak. Egy harmadik kérdés a megkérdezetteknek a munkavállalói járulékokra vonatkozó tájékozottságát próbálta feltérképezni. Az elemzés ezt a három kérdést egy tematikus csoportként kezeli.

Az adatok elemzését kissé nehezíti az a tény, hogy a minta közel fele (48,4%) a tavalyi évben nem adózott, vagy – saját bevallása szerint – veszteséges volt. A adófizetők aránya nem sokkal haladja meg az egyharmadot (35,4%) és viszonylag magas a 'nem tudja' válaszok aránya is, 16,2%.

Az állampolgárok saját bevallásán alapuló befizetett SZJA hányad 29,5% volt.

2.4. táblázat. A tavalyi jövedelmének mekkora részét fizette be SZJA formájában? A válaszok megoszlása.

	N=	1999/3., Omnibusz (%)	Állam és polgárai II. (%)
<i>A befizetett SZJA átlaga</i>	474	29,5	28,3
Fizetett adót	474	35,4	37,6
Nem adózott, vagy veszteséges volt	647	48,4	49,5
Nem tudja	216	16,2	12,9
<i>Összesen</i>	<i>1337</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A legmagasabb adókulcsra vonatkozó kérdést, értelemszerűen, csak azoknak tettük fel, akik adót is fizettek a tavalyi évre. Az adófizetők 61%-a számszerű választ adott, 39%-uk azonban nem tudta megmondani, hogy mekkora volt a legmagasabb adókulcs.

2.5. táblázat. Mekkora a legmagasabb adókulcs, mellyel tavalyi jövedelme után adózott? A válaszok megoszlása

	N=	1999/3. Omnibusz (%)	Állam és polgárai II. (%)
<i>A legmagasabb adókulcs- említések átlaga</i>	687	31,9	30,5
Említett	418	60,9	60,4
Nem tudja	269	39,1	39,6
<i>Összesen</i>	<i>687</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A megkérdezettek valamivel több, mint kétharmada (68,3%) tudott arról, hogy az alkalmazottak bruttó bérét a személyi jövedelemadón más levonások is terhelik. 15%-uk úgy tudta, hogy más levonás nincs, 16,3% pedig nem tudta eldönteni, mit is válaszoljon.

2.6. táblázat. Egy alkalmazott bruttó fizetéséből munkahelyén, az SZJA-n kívül vannak-e le más jogcímen is pénzt?

	1999/3. Omnibusz		Állam és polgárai II.	
	N=	%	N=	%
Igen	918	68,3	519	72,2
Nem	202	15,0	71	9,9
Nem tudja	219	16,3	126	17,6
<i>Összesen</i>	<i>1339</i>	<i>100,0</i>	<i>716</i>	<i>100,0</i>

Ha a bevallott személyi jövedelemadó-hányad és a legmagasabb adókulcs átlagát nézzük, az eredmények teljes egészében megfelelnek annak, amit előzetesen feltételezhettünk: az átlagok magasabbak a férfiak és a középkorúak között, mint a nők és a fiatalabbak valamint a lekidősebbek esetében, fokozatosan növekednek az iskolai végzettséggel. Az átlagnál magasabbak a felső vezetők (36,8%; 40,1%), az értelmiségiek (35,4%; 36,3%), az alsóbb szintű vezetők (32,0%; 35,4%) között, valamint a két legfelső jövedelmi ötödben.

Az egyéb levonásokra vonatkozó kérdés esetében az állampolgárok társadalmi-gazdasági jellemzőik szerint elsősorban az 'igen' és a 'nem tudom' kategóriákban különböznek. Az életkorral fordított, az iskolai végzettség szintjével pedig egyenes arányban nő annak valószínűsége, hogy valaki tud egyéb levonásról is, és éppen fordított a helyzet a bizonytalanok esetében.

A vezetők és értelmiségiek közül szinte mindenki igennel válaszolt (90,8%), az alkalmazottak és a vállalkozók között viszont meglehetősen magas volt a 'nem tudja' válaszok aránya (14,6%, illetve 26,7%). A jövedelmi helyzet ugyanakkor semmilyen kapcsolatot nem mutatott az egyéb levonásokra vonatkozó tudással.

2.7. táblázat. Egy alkalmazott bruttó fizetéséből munkahelyén, az SZJA-n kívül vannak-e más jogcímen is pénzt? (életkor és iskolai végzettség szerinti bontás)

	<i>Igen</i>	<i>Nem tudja</i>
ÉLETKOR	<i>68,5</i>	<i>16,4</i>
Fiatal (18-39)	81,8	7,3
Középkorú (40-59)	76,1	10,7
Idős (60 -)	36,5	38,9
Iskolai végzettség	<i>68,6</i>	<i>16,4</i>
Legfeljebb általános iskola	50,1	29,2
Szaktanulmányok	75,3	11,0
Befejezett középfokú	85,4	4,3
Felsőfokú	90,9	3,5

A különböző korcsoportokba tartozók közötti eltérés 1%-os szinten szignifikáns. A különböző iskolai végzettségű válaszadók közötti eltérés 1%-os szinten szignifikáns.

B) Munkavállalói járulékok

Azoktól, akik tudták, hogy egy alkalmazott bruttó jövedelmét, az SZJA-n kívül más levonások is terhelik, megkérdeztük a levonások jogcímét és mértékét is. A bruttó jövedelemből a személyi jövedelemadón kívül levonnak még társadalombiztosítási járulékot, ezen belül nyugdíj- illetve egészségbiztosítási járulékot, a Szolidaritási Alapba fizetett ún. 'munkavállalói járulékot', melyet a munkanélküli járadék finanszírozására fordítanak. A megkérdezettek több választ is adhattak, ezeket a fentieknek megfelelően csoportosítottuk és kódoltuk. Bár a társadalombiztosítási járulék magában foglalja a nyugdíj- illetve egészségbiztosítási járulékot, ezeket külön válaszként fogadtuk el és használtuk a továbbiakban. Az egyösszegű, minden munkavállaló által fizetett egészségügyi hozzájárulást sem a kérdés, sem pedig az elemzés során nem vettük figyelembe.

A társadalombiztosítás járulékot említették a legtöbben, de az említések arány ebben az esetben sem érte le az 50%-ot (45,3%). A tb-járulékot alkotó két címzett járulék közül egyértelműen a nyugdíjjárulék az ismertebb (34,2%).

2.8. táblázat. Egy alkalmazott bruttó fizetéséből a munkahelyén a személyi jövedelemadón kívül milyen jogcímen vannak le pénzt?

<i>Jogcím:</i>	<i>Említette a megkérdezettek százalékában</i>	<i>Az adott tétel vélt nagysága (átlag)</i>	<i>Az adott forrás tényleges nagysága</i>
Tb járulék	45,3%	13,8	11,0%
Nyugdíjjárulék	34,2%	8,3	8,0%
Egészségbiztosítási járulék	16,2%	6,2	3,0%
Egyéb járulék	31,6%	2,8	1,5%
Egyéb levonás	9,9%	4,7	n.a.
Nem tudja	18,4%		

A megkérdezett öt jogcímet és az azokhoz tartozó százalékos nagyságokat említhetett. A válaszokat sorrendben kódoltuk. * Az adott forrást említők százalékában.

A megkérdezettek relatív többsége (38,2%) két munkavállalói járulékról tud, és közel egyharmaduk (30,3%) említett hármat vagy annál többet. Az összképet javítja valamelyest az a tény, hogy a megkérdezettek közül szinte mindenki tudott legalább egy járulékfajtaát említeni.

2.9. táblázat. Hány munkavállalói járulékot említettek?

	<i>N=</i>	<i>1999/3., Omnibusz, N=918 (%)</i>	<i>Állam és polgárai II., N=519, (%)</i>
Egyet sem	47	5,1	5,9
Egyet	242	26,4	31,2
Kettőt	350	38,2	37,7
Legalább hármat	279	30,3	25,2
Összesen	918	100,0	100,0
<i>Említések átlaga</i>		<i>1,99</i>	<i>1,86</i>

Magas volt azok aránya, akik említést tettek ugyan a társadalombiztosítási járulékokról, ám annak mértékét nem ismerték. Akik viszont tippeltek, meglepően pontosan tették azt, annak ellenére, hogy éppen a tavalyi év folyamán jelentősen megváltozott a társadalombiztosítási járulék mértéke. A pontosság elsősorban a társadalombiztosítási- és a nyugdíjjárulékra korlátozódott (13,8%, illetve 8,3%), hiszen az egészségbiztosítási járulékot és a munkavállalói járulékot elég jelentősen

fölébecsülték, mindkét esetben nagyjából kétszeresen. Az adatok szerint egy véletlenszerűen kiválasztott állampolgár úgy véli, hogy a nyugdíjjárulék és az egészségbiztosítási járulék együttes mértéke magasabb, mint a társadalombiztosítási járuléké, ami definíciószerűen nem lehet igaz. A helyesen becslők aránya a társadalombiztosítási- és a nyugdíjjárulék esetében megközelítette az adott forrást említők felét (44,4%, illetve 45,8%), a másik két esetben azonban már csak kb. 30%-ot tett ki.

2.10. táblázat. Becslés az egyes munkavállalói járulékok mértékére*

	<i>Tb-járulék</i>	<i>Nyugdíjjárulék</i>	<i>Egészségbiztosítási járulék</i>	<i>Munkavállalói járulék</i>
<i>Becsült értékek (%)</i>	13,8	8,3	6,2	2,8
<i>Tényleges értékek (%)</i>	11,0	8,0	3,0	1,5
Nem tudja mekkora (%)	39,8	37,4	36,3	21,4
Nagyjából jól becsül (%)	30,7	29,4	17,3	6,9
Nem becsül helyesen (%)	29,5	33,2	46,3	71,6
<i>Összesen (%)</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>N=</i>	<i>609</i>	<i>459</i>	<i>217</i>	<i>424</i>

* Az egyes járulékfajtákat említők százalékában.

A következő táblázat azt mutatja meg, hogy a munkavállalói járulékokkal kapcsolatos kérdésekre válaszolók hány esetben becsülték meg helyesen a járulékok mértékét. A válaszadók közel kétharmada (64,2%) egyetlen egy esetben sem tudott megközelítőleg helyes becslést adni, és csupán 6,4%-uk válaszolt legalább két esetben helyesen a járulékok mértékét tudakoló kérdésre.

2.11. táblázat. Hány munkavállalói járulékot becsültek meg helyesen?

	<i>N=</i>	<i>%</i>
Egyet sem	589	64,2
Egyet	270	29,5
Legalább kettőt	59	6,4
<i>Összesen</i>	<i>918</i>	<i>100,0</i>

A társadalmi jellemzők közül az iskolai végzettség és az életkor erősen meghatározzák azt, hogy valaki válaszában hány munkavállalói járulékot tudott említeni. Minél magasabb valakinek az iskolai végzettsége, annál több járulékot tud megnevezni. Így például 7,0% annak a valószínűsége, hogy ha valaki általános iskolát végzett, akkor egyetlen egy munkavállalói járulékot sem tud megnevezni, míg a felsőfokú végzettségűek esetében csupán 0,8%. Annak a valószínűsége viszont, hogy valaki legalább két járulékot ismer 81,5%-os akkor, ha az illető egyetemet vagy főiskolát végzett és csupán 52,9%, ha legfeljebb általános iskolai tanulmányait tudta befejezni.

Ha az életkor hatását figyeljük, láthatjuk, hogy a 18-40 évesek a legtájékozottabbak, több, mint háromnegyedük legalább két járulékot meg tud említeni, a 60 éven felüliek esetében ellenben ennek valószínűsége 42,6%.

A gazdasági-munkaerőpiaci státus esetében a kapcsolatok már nem ilyen erősek. Nagyobb valószínűséggel említi valaki legalább három járulékfajta, ha értelmiségi, vezető, szellemi beosztott, vagy szakmunkás, mintha valakit véletlenszerűen kérdeznénk meg.

2.12. táblázat. Hány munkavállalói járulékot említettek?

	<i>Egyet sem</i>	<i>Kettőt</i>	<i>Legalább hármat</i>	<i>N=</i>
ÉLETKOR (háromas bontás)	5,0	38,3	30,3	916
Fiatal (18-39)	3,7	41,4	34,3	437
Középkorú (40-59)	4,8	37,8	31,1	357
Idős (60 -)	10,7	28,7	13,9	122
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	5,2	38,2	30,1	919
Legfeljebb általános iskola	7,0	35,6	17,3	284
Szakmunkásképző	6,9	40,1	29,6	247
Befejezett középfokú	3,9	38,8	38,8	258
Felsőfokú	0,8	39,2	42,3	130

Az említett járulékok száma és a korcsoportok közötti kapcsolat 1%-os szinten szignifikáns. Az említések és az iskolázottság közötti kapcsolat 1%-os szinten szignifikáns.

C). Munkaadói járulékok

A munkaadók által, az alkalmazottak bruttó bérének százalékában megállapított járulékok ismeretére mindenkinél rákérdeztünk. Az adatok egyértelműen azt mutatják, amint azt várni is lehetett, hogy az állampolgárok még kevesebb ismerettel rendelkeznek ezekről, mint a munkavállalói járulékokról. Különösen az nem egyértelmű számukra, hogy a munkaadó által fizetett társadalombiztosítási járulék a nyugdíjjárulékból és az egészségbiztosítási járulékból tevődik össze, hiszen e kettő említési aránya (10,8%, illetve 9,7%) lényegesen alatta marad a társadalombiztosítási járuléknak (47,5%). A tájékozatlanság hasonlóképpen szembeötlő bizonyítéka a 'nem tudom' válaszok nagyon magas aránya, 41,3%. A munkaadók által a Szolidaritási Alapba fizetett járulékról még az állampolgárok egyötöde sem értesült (16,3%).

2.13. táblázat. A munkaadónak a kifizetett keresetek után milyen járulékot kell az államnak fizetnie?

<i>Jogcím:</i>	<i>Említette a megkérdezettek százalékában</i>	<i>Az adott tétel vélt nagysága (átlag)</i>	<i>Az adott forrás tényleges nagysága</i>
Tb járulék	47,5%	33,9%	33,0%
Nyugdíjjárulék	10,8%	15,3%	22,0%
Egészségbizt. járulék	9,7%	18,9%	11,0%
Egyéb járulék	16,3%	9,0%	3,0%
Egyéb levonás	13,4%	21,2%	n.a.
Nem tudja	41,3%	-	-

A megkérdezett öt jogcímet és az azokhoz tartozó százalékos nagyságokat említhetett. A válaszokat sorrendben kódoltuk.

2.14. táblázat. A munkaadónak a kifizetett keresetek után milyen járulékot kell az államnak fizetnie?

<i>Jogcím:</i>	<i>1999/3. Omnibusz</i>	<i>Állam és polgárai II.</i>
Tb járulék	47,5%	48,1%
Nyugdíjjárulék	10,8%	14,7%
Egészségbiztosítási járulék	9,7%	12,1%
Egyéb járulék	16,3%	22,7%
Egyéb levonás	13,4%	6,2%
Nem tudja	41,3%	38,9%

A munkavállalói járulékokkal ellentétben nagyon magas, 42%-os volt azoknak az aránya, akik a munkaadói járulékok közül egyetlen egyet sem tudtak megnevezni (2.15. táblázat). Ha minden választ figyelembe veszünk, az említések átlaga nem haladja meg az egyet (0,98).

2.15. táblázat. Hány munkaadói járulékot említettek?

	<i>N=</i>	<i>1999/3., Omnibusz, N=1344 (%)</i>	<i>Állam és polgárai II., N=718 (%)</i>
Egyet sem	563	41,9	39,7
Egyet	382	28,4	29,1
Kettőt	279	20,7	20,6
Legalább hármat	120	9,0	10,6
Összesen	1344	100,0	100,0
<i>Említések átlaga</i>		<i>0,98</i>	<i>1,04</i>

Az állampolgároknak a munkaadói járulékokra vonatkozó ismeretei nemcsak hiányosak, de pontatlanok is. A munkaadó tb- és a nyugdíjjárulék mértékét alulbecsülik, az egészségbiztosítási- és a munkaadói járulékát viszont felülbecsülik. Ennek megfelelően mind a négy járulékfajta esetében magas a helytelenül becslők aránya. A társadalombiztosítási járulék esetében ez az arány (20%) még alacsonyabb, mint a helyesen becslőké (33,5%), a többi esetben azonban már többen vannak a pontatlanul becslők. Úgyszintén minden esetben magas azoknak az aránya, akik ugyan megneveztek egy munkaadói járulékot, ám nem tudták megmondani, még becslés szintjén sem, annak mértékét (2.16. táblázat).

2.16. táblázat. Becslés az egyes munkaadói járulékok mértékére*

	<i>tb-járulék</i>	<i>nyugdíjjárulék</i>	<i>egészségbiztosítási járulék</i>	<i>munkavállalói járulék</i>
Becsült értékek (%)	33,9	15,3	18,9	9,0
<i>Tényleges értékek (%)</i>	33,0	22,0	11,0	3,0
Nem tudja mekkora (%)	46,5	63,5	54,9	59,0
Nagyjából jól becsül (%)	33,5	4,2	14,2	7,7
Nem becsül helyesen (%)	20,0	32,2,	31,0	33,3
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>N=</i>	<i>630</i>	<i>145</i>	<i>130</i>	<i>193</i>

*Az adott járulékot említők százalékában.

A 2.16. táblázatból láthatjuk, hogy milyen alacsony azok aránya (17%), akiket megkérdeztek, és akik legalább egy munkaadói járulék mértékét helyesen meg tudták becsülni.

2.17. táblázat. Hány munkaadói járulék mértékét becsülték helyesen?

	<i>N=</i>	<i>%</i>
Egyet sem	1115	83,0
Egyet	211	15,7
Legalább kettőt	18	1,4
<i>Összesen</i>	<i>1344</i>	<i>100,0</i>

A munkaadói járulékok ismerete mindhárom társadalmi-demográfiai jellemzővel szoros kapcsolatot mutat, még a nemmel is. A nők közel fele (46,7%) egyetlen munkavállalói járulékot sem említett, ugyanakkor mindhárom említési kategóriában nagyobb valószínűséggel találunk férfiakat, mint nőket.

Az életkor esetében azt tapasztaljuk, hogy a fiatalok és a középkorúak között nincs jelentős különbség az említések számát tekintve, viszont mindkét kategória szignifikáns eltérést mutat a harmadikhoz, a nyugdíjas korosztályokhoz viszonyítva. A 60 éven felüliek kétharmada egyetlen járulékot sem tudott megnevezni.

Az iskolai végzettség határozza meg a legerőteljesebben a munkaadói járulékok ismeretét. Az általános iskolát végzettek közel kétharmada (61,7%) nem tud arról, hogy a munkaadók a bruttó keresetek után társadalombiztosítási vagy egyéb járulékot fizetnek az államnak (2.18. táblázat). Az érettségizettek nagyobb valószínűséggel (46,0%) tudnak legalább két járulékról, mint az egyetemet vagy főiskolát végzettek (43,4%).

2.18. táblázat. Hány munkaadói járulékot említettek? (N=1344)

	<i>Egyet sem</i>	<i>Egyet</i>	<i>Kettőt</i>	<i>Hármat</i>	<i>Összesen</i>
NEM	41,9	28,4	20,7	8,9	100,0
Férfi	36,5	30,6	23,3	9,5	100,0
Nő	46,7	26,4	18,5	8,4	100,0
ÉLETKOR	42,0	28,4	20,7	8,9	100,0
18-39	34,5	30,0	24,2	11,4	100,0
40-60	33,8	31,6	23,6	11,0	100,0
60-	65,5	21,4	11,0	2,1	100,0
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	42,0	28,4	20,7	8,9	100,0
Legfeljebb általános iskola	61,7	21,4	13,9	3,0	100,0
Szakmunkásképző	37,1	32,2	22,8	7,9	100,0
Befejezett középfokú	22,2	31,8	27,8	18,2	100,0
Felsőfokú	16,8	39,9	28,0	15,4	100,0

Az említések és a nem, az említések és a korcsoportok, valamint az említések és az iskolai végzettség közötti kapcsolat 1%-os szinten szignifikáns.

A válaszadók jövedelmi helyzete is összefüggést mutat a munkaadói járulékok ismeretével. A legfelső jövedelmi ötödbe tartozók között átlagon felül találunk olyanokat, akik legalább két járulékot meg tudtak nevezni (34%, átlag: 28%). A foglalkozástípusok szerinti bontás azt mutatja, hogy a vezetők (45,7%), a szellemi beosztottak (46,6%) és a kisiparosok, vállalkozók (50,8%) között vannak legtöbben olyanok, akik legalább két járulékfajta ismernek.

2.3. A fogyasztást terhelő közvetett adók

A munkabért terhelő közvetlen adókon és adójellegű járulékokon kívül a fogyasztásra kivetett adók és különböző díjakon keresztül is hozzájárulunk az állam bevételeihez. E közvetett, az egyes termékek árában megjelenő elvonások legismertebb formája az áruforgalmi adó (ÁFA), de ezek közé sorolhatóak még a különféle címkézett adók, mint például a környezetvédelmi díj, hozzájárulások a központi költségvetés egyes elkülönítette alapjainak feltöltéséhez (útalap, kulturális alap, stb.).

Az adatfelvétel során, többek között, a benzin és a villamos áram árának adótartalma iránt érdeklődtünk.

A benzin árának 70%-a adó, az ÁFA mellett más, különböző címekéjű, gyakran változó elvonások is terhelik. A magyar lakosság véleménye szerint az üzemanyag árában az adók aránya 53,3%, ami a tényleges értéknek háromnegyede. A megkérdezettek valamivel több, mint egyharmada nem is vállalkozott arra, hogy az adótartalom mértékét megbecsülje. Akik viszont ezt megtették, tisztában voltak azzal, hogy az üzemanyag árában nem csupán az általános forgalmi adót, hanem egyéb állami bevételt képező elvonásokat is megfizetnek. Csekély többségük (53%) nagyjából helyesen becsülte meg az adók arányát, legfeljebb a tényleges érték egynegyedével tévedett.

A villamos áram és a kenyér fogyasztását 12%-os általános forgalmi adó terheli. Ez esetben a válaszok még a benzin esetében tapasztaltnál is pontatlanabbak voltak. A megkérdezetteknek ugyancsak egyharmada egyáltalán nem vállalkozott tippelésre. A kenyér esetében a becslésre vállalkozók kétötöde, a villamos áram esetében azonban csupán azok egyharmada adott helyes választ. Mindkét esetben jelentős, több mint kétszeres felülbecslés történt: a kenyér árának adótartalmát átlagosan 25,6%-ra, a villamos áramét 29,3%-ra becsülték. A jelentős felülbecslés és az adatok meglehetősen nagy szórása nemcsak arról árulkodik, hogy az emberek nem ismerik a két alapvető fogyasztási jószág adótartalmát, hanem arról is, hogy nem kellőképpen tájékozottak az ÁFA, de általában a fogyasztást terhelő adók rendszerét illetően.

2.19. táblázat. A benzin, a kenyér és a villamos áram árának adótartalma

	<i>Omnibusz 1999/3.</i>	<i>Állam és polgárai II.</i>	<i>A valóságban</i>
Benzin	53,3% (N=739)	52,4% (N=458)	70%
Kenyér	25,6% (N=797)	23,1% (N=481)	12%
Villamos áram	29,3% (N=767)	25,7% (N=474)	12%

2.20. táblázat. Becslések pontossága a benzin, a kenyér és a villamos áram árának adótartalmára

	<i>Benzin</i>	<i>Kenyér</i>	<i>Villamos áram</i>
<i>Becsült értékek</i>	53,3%	25,6%	29,3%
<i>Tényleges értékek</i>	70%	12%	12%
Nem tudja	43,1%	40,6%	42,3%
Nagyjából helyesen becsüli	29,9%	19,0%	14,8%
Nem becsüli helyesen	27,1%	40,4%	42,9%
<i>N=</i>	1296	1332	1330

A megkérdezettek társadalmi, gazdasági és demográfiai jellemzői a benzin esetében szoros kapcsolatot mutatnak az adótartalom mértékével kapcsolatos tudással. A helyesen becsülők aránya magasabb a férfiak (61%), mint a nők között, nő az életkorral, az iskolai végzettséggel és a jövedelemmel. Nagy valószínűséggel kerültek a helyes tippelők közé azok, akik munkájuk során rendszeresen találkoznak a problémával, a felső vezetők (73,5%), az alsóbb szintű vezetők (69,4%), valamint a vállalkozók (60,5%).

Egészen más a helyzet a kenyér és villanyáram adótartalma esetében. A kenyér adótartalmával kapcsolatban a nemek szerinti megoszlás nem mutat különbségeket, a villamos áram esetében azonban a nők tudása valamivel alaposabb, mint a férfiaké. Érdekes eredményeket mutat az életkor szerinti bontás: a kenyér és a villamos áram adótartalmát a középkorúak becsülik a legkevésbé helyesen, úgy tűnik ők kevésbé érzékenyek a problémára, mint a fiatalok vagy a nyugdíjasok. A megkérdezettek társadalmi-gazdasági státusa, iskolázottsága azonban nem bír magyarázó erővel a válaszok helyességét illetően. Csupán az érettségizettek és a szellemi foglalkozásúak válaszai voltak szignifikánsan nagyobb arányban az átlaghoz képest.

2.21. táblázat. Becslések a benzin, a kenyér és a villamos áram adótartalmára

	<i>Nagyjából helyesen becsüli</i>		
	<i>Benzin</i>	<i>Kenyer</i>	<i>Villamos áram</i>
NEM	52,5%	32,0%	25,6%
Férfi	60,9%	29,7%	20,8%
Nő	41,3%	34,6%	30,8%
ÉLETKOR (hármás bontás)	52,5%	31,8%	25,6%
Fiatal (18-39)	49,6%	35,7%	29,7%
Középkorú (40-59)	55,1%	26,7%	20,4%
Idős (60 -)	55,6%	33,1%	26,6%
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	52,6%	31,9%	25,7%
Legfeljebb általános iskola	39,6%	23,6%	23,8%
Szaktunakásképző	52,9%	33,3%	22,3%
Befejezett középokú	57,8%	42,0%	34,0%
Felsőokú	64,9%	27,1%	20,2%

2.4. A társadalombiztosítás kiadásai

A társadalombiztosítási járulékok elköltésére vonatkozó állampolgári ismereteket – a bevételekhez és a járulékokhoz hasonlóan – nyitott kérdéssel teszteltük. A megkérdezettek tetszés szerint akárhány kiadást megemlíthettek, ezeket a kérdőívek feldolgozása során nyolc csoportba sűrítettük. Bár sem a családi pótlékot, sem a gyermekgondozási támogatásokat (Gyes, Gyed, Gyet) nem a társadalombiztosítás, hanem a központi költségvetés fizeti, ezeket nem tekintettük hibás válaszoknak és az elemzés során teljes értékűként használtuk. Ennek oka, hogy a családtámogatások finanszírozása a '90-es években változott meg, ráadásul a folyósítás ma is a társadalombiztosításon keresztül, tb kifizetőhelyeken történik.

A leggyakrabban említett kiadási tétel az egészségügyi ellátás finanszírozása volt, a megkérdezettek háromötöde (59,4%) gondolta úgy, hogy – többek között – erre költik a társadalombiztosítási járulékokat.

A második leggyakoribb említés a nyugdíj (47,7%), azt követi az ‘egyéb’ kategória (26,3%) és a gyógyszerárak támogatása (24,7%). Viszonylag magas a ‘nem tudja’ válaszok aránya is, éppen 20%, egyetlen más kiadás említési gyakorisága sem éri el ezt a szintet.

2.22. táblázat. Mi mindenre költik a társadalombiztosítási járulékot?

Jogcím	1999/3. Omnibusz (a válaszadók százalékában)	Állam és polgárai II.
Nyugdíj	47,7%	42,8%
Egészségügyi ellátás	59,4%	59,3%
Gyógyszerek ártámogatása	24,7%	29,5%
Táppénz	19,6%	17,4%
Terhességi-gyermekágyi segély	3,1%	3,1%
Gyes, gyed	14,4%	16,5%
Családi pótlék	17,2%	16,4%
Egyéb	26,3%	19,1%
Nem tudja	20,0%	15,9%
N=	1338	715

Megjegyzés: A válaszadók több opciót említhettek. A kérdés nyitottan hangzott el, a válaszokat a kódolás során csoportosítottuk.

A megkérdezettek átlagosan két (2,01) kiadási tételt említettek, melyeket az állam társadalombiztosítási járulékokból finanszíroz. Megállapítható, hogy az állampolgárok közel kétharmada legalább két társadalombiztosítási kiadást meg tudott nevezni. Igaz ugyanakkor, hogy a két nagy finanszírozási terület, vagyis a nyugdíjrendszer és az egészségügyi ellátás mellett, alig voltak olyan kiadás az állampolgárok meg tudtak volna nevezni. A megkérdezettek egyötöde egyetlen tételt sem tudott megnevezni.

2.23. táblázat. Hány, társadalombiztosítási járulékokból finanszírozott, kiadást említettek?

	<i>1999/3.Omnibusz (%)</i>	<i>Állam és polgárai II. (%)</i>
Egyet sem	19,9	16,0
Egyet	17,0	22,6
Kettőt	24,0	26,6
Hármat	20,4	20,1
Legalább négyet	18,7	14,8
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Említések átlaga</i>	<i>2,01</i>	<i>1,95</i>

A keresztábra-elemzés adatai szerint nem túl erősek a kapcsolatok a társadalombiztosítási járulékokból finanszírozott kiadások említési gyakorisága és az állampolgárok társadalmi-gazdasági jellemzői között. A legerősebb hatása ebben az esetben is az iskolai végzettségnek van. Minél magasabb valaki iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy több kiadási tételt tud megnevezni. Különösen magas a felsőfokú végzettségűek között a legalább három tételt említők aránya (57,8%), míg az általános iskolát végzettek közel egyharmada (29,7%) legfeljebb egy kiadást tudott nevesíteni.

A foglalkozás szerinti bontás néhány érdekes megfigyelésre ad lehetőséget. Egyrészt láthatjuk, hogy a mezőgazdasági és a nem mezőgazdasági vállalkozók között a függő változó két szélső kategóriájában lényeges különbség mutatkozik: a mezőgazdaságban dolgozók között lényegesen magasabb azok aránya, akik egyetlen kiadást sem tudtak említeni (35,6%, nem mezőgazdasági vállalkozók: 25,4%), a vállalkozók, kisiparosok között pedig azoké akik legalább négy kiadást tudtak említeni (22,0%, mezőgazdaságiak 12,2%).

Az átlagos említésszámok vizsgálata alapján azt mondhatjuk, hogy a társadalombiztosítás kiadásairól jellemzően az általános iskolai végzettséggel rendelkező nyugdíjasok, a mezőgazdasági vállalkozók tudnak legkevesebbé, a negyven éven aluli, felsőfokú végzettségű és a legfelső jövedelmi ötödbe tartozó alsó- és felsőszintű vezetők, értelmiségiek pedig a leginkább.

2.24. táblázat. Hány társadalombiztosítási kiadást említett? Iskolai végzettség és foglalkozás szerinti bontás.

	<i>Egyet sem</i>	<i>Hármat</i>	<i>Legalább négyet</i>
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	<i>19,9%</i>	<i>20,4%</i>	<i>18,7%</i>
Legfeljebb általános iskola	29,7%	18,2%	9,7%
Szakmunkásképző	17,0%	19,5%	19,1%
Befejezett középfokú	10,3%	20,9%	30,9%
Felsőfokú	7,7%	30,3%	27,5%
FOGLALKOZÁS	<i>19,1%</i>	<i>21,2%</i>	<i>19,2%</i>
Paraszt, mg. munkás	35,6%	23,3%	12,2%
Kisiparos	25,4%	22,0%	22,0%
Művezető, alsó vezető	10,4%	20,8%	20,8%
Vezető	5,2%	27,6%	31,0%
Értelmiségi	6,9%	33,3%	25,0%

A végzettség és az említések közötti kapcsolat 1%-os szinten szignifikáns. A foglalkozás és az említések közötti kapcsolat szintén 1%-os szinten szignifikáns.